

ناکفته های فدک

(تاریخ فدک و شرح خطبه فدکیه)

حجت الاسلام والمسلمین دکتر ابوالحسن علی شریعتی

زیر نظر

فقیه اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام

حضرت آیت الله العظمی حاج شیخ مسلم ملکوتی

پدیدآورنده	غفاری، ابوالحسن، ۱۳۴۶-
عنوان	ناگفته های فدک (تاریخ فدک و شرح خطبه فدکیه)
تکرار نام پدیدآور	ابوالحسن غفاری
مشخصات نشر	قم: شاکر، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۳۶۸ ص.
بها	۱۵۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	فیپا.
یادداشت	کتابنامه: ص ۳۵۹ - ۳۶۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	فدک:
موضوع	فاطمه زهرا (س)، ۸ قبل از هجرت - ۱۱ ق. - خطبه فدک
موضوع	فاطمه زهرا (س)، ۸ قبل از هجرت - ۱۱ ق. خطبه فدک - نقد و تفسیر
موضوع	اسلام - تاریخ - از آغاز تا ۴۱ ق.
شناسه افزوده	ملکوتی، مسلم، ۱۳۰۳-۱۳۹۳.
رده کنگره	۱۳۹۳، ۲۷ غ/۲۵ BP۲۷/۲۵
رده دیویی	۲۹۷/۹۷۳
شماره مدرک	۳۲۳۶۷۱۱

انتشارات شاکر

ناگفته های فدک (تاریخ فدک و شرح خطبه فدکیه)

- ◀ مؤلف: ابوالحسن غفاری
- ◀ ویراستار ادبی: وحید حامد
- ◀ صفحه آرا: محمد علی یوسفی
- ◀ طراح روی جلد: محمد صادق نوری
- ◀ ناشر: انتشارات شاکر
- ◀ لیتوگرافی: اهل بیت
- ◀ چاپ: گنج معرفت
- ◀ صحافی: معمایی
- ◀ نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۳
- ◀ تیراژ: ۱۵۰۰
- ◀ قطع: وزیری، ۲۶۸ صفحه
- ◀ شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۸۸۳-۵۵-۴
- ◀ قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

مرکز پخش: قم - بلوار معلم - مجتمع ناشران - انتشارات رسالت یعقوبی

تلفن: ۳۷۷۴۲۰۹۲ - ۳۷۷۳۹۲۶۴ همراه: ۱۱۹۶ ۰۹۱۲۲۵۱

کلیه حقوق محفوظ و در انحصار مؤلف است.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۳
فصل اول: ماجرای فدک.....	۲۱
فدک.....	۲۳
موقعیت جغرافیایی فدک.....	۲۴
فدک پیش از مصالحه.....	۳۲
سریه علی علیه السلام به سوی فدک در شعبان سال ششم هجری.....	۳۲
سریه بشیر بن سعد به فدک در شعبان سال هفتم هجری.....	۳۴
فتح فدک پس از جنگ خیبر.....	۳۶
فدک و مصالحه رسول خدا صلی الله علیه و آله	۴۰
فدک ملک شخصی است یا حکومتی؟.....	۴۳

آیات.....	۴۷
روایات.....	۵۷
آیا رسول خدا ﷺ موظف به عمل به قرآن بود؟.....	۶۳
فدک پس از رسول اکرم ﷺ.....	۸۷
بیعت با ابوبکر.....	۸۷
فاطمه زهرا ؑ و مطالبه فدک.....	۹۱
زنان پیامبر ﷺ و مطالبه فدک.....	۹۲
عباس و مطالبه فدک.....	۹۷
مراحل احتجاج فاطمه ؑ با ابوبکر.....	۱۱۰
پاسخ‌های ابوبکر.....	۱۱۲
پاسخ نخست.....	۱۱۲
تحلیل سخنان ابوبکر.....	۱۱۳
پاسخ دوم.....	۱۱۹
پاسخ سوم.....	۱۲۲
پاسخ چهارم.....	۱۳۲
پاسخ پنجم.....	۱۳۸
پاسخ ششم.....	۱۳۹
پاسخ هفتم.....	۱۴۱
پاسخ هشتم.....	۱۴۲
پاسخ نهم.....	۱۴۳
پاسخ دهم.....	۱۴۴
پاسخ یازدهم.....	۱۴۷
۱. ادعای نحله.....	۱۴۸

۱۵۲.....	۲. ادعای ارث.....
۱۵۶.....	فدک، منبع اقتصادی اصحاب سقیفه.....
۱۶۶.....	دو تلقی از فدک.....
۱۶۶.....	۱. فدک، اسم اموال.....
۱۶۸.....	۲. مسئله سیاسی و رمز غصب حاکمیت.....
۱۷۰.....	فدک در دوران امیرمؤمنان علی علیه السلام
۱۷۴.....	فدک، نماد مبارزه.....
۱۷۶.....	سراجام فدک.....
۱۸۷.....	فصل دوم: خطبه فدکیه.....
۱۸۹.....	خطبه فدکیه.....
۱۹۲.....	سند خطبه.....
۲۰۱.....	متن خطبه.....
۲۱۰.....	ترجمه خطبه.....
۲۲۸.....	شرح مقدمه خطبه.....
۲۳۶.....	شرح برخی فقرات خطبه.....
۲۳۶.....	حمد و شکر نعمت‌های خدا.....
۲۴۰.....	فراگیری نعمت‌های خدا.....
۲۴۱.....	بی‌شماری آغاز نعمت‌های خدا.....
۲۴۱.....	بی‌شماری پایان نعمت‌های خدا.....
۲۴۲.....	شکر خداوند، سبب فراوانی نعمت.....
۲۴۲.....	وجوب حمد و سپاس نعمت‌ها.....

۲۴۳.....	اخلاص، میوه توحید
۲۴۵.....	رویت خدا
۲۵۹.....	ناتوانی زبان از توصیف اوصاف خدا
۲۶۴.....	آفرینش از عدم
۲۷۴.....	رسول خدا ﷺ پدر من است
۲۷۹.....	پیامبر ﷺ، برگزیده خدا پیش از رسالت
۲۸۲.....	گوناگونی امت‌ها در آستانه بعثت
۲۸۵.....	ارتحال پیامبر خدا ﷺ
۲۸۹.....	تذکر به مهاجران و انصار
۲۹۳.....	ایمان و دوی از شرک
۲۹۵.....	نماز و دوری از کبر
۲۹۷.....	زکات، عامل پاکی و قریبی رزق
۳۰۱.....	روزه، عامل دوام اخلاص
۳۰۲.....	حج، عامل استحکام دین
۳۰۵.....	عدل، عامل پیوند دل‌ها
۳۰۷.....	اطاعت از اهل بیت (ع) عامل حفظ نظام امت
۳۰۷.....	رهبری اهل بیت (ع) عامل حفظ وحدت
۳۰۸.....	جهاد، عامل عزت و نیرومندی اسلام
۳۰۹.....	صبر، عامل جلب پاداش
۳۱۰.....	امر به معروف، خیرخواهی عمومی و نظارت همگانی
۳۱۱.....	نیکی به پدر و مادر، نگهدارنده خشم خدا
۳۱۳.....	صله رحم، سبب طول عمر و فراوانی نسل
۳۱۴.....	قصاص، عامل حفظ جان‌ها
۳۱۵.....	وفا به نذر، عامل مغفرت و بخشش
۳۱۶.....	رعایت اندازه و وزن در دادوستد

- ۳۱۷..... خودداری از شراب‌خواری، عامل پاکی از پلیدی
- ۳۱۷..... پرهیز از نسبت‌های ناروا، عامل در امان ماندن از لعن خدا
- ۳۱۸..... پرهیز از دزدی، عامل زندگی پاک
- ۳۱۸..... شرک، مانع اخلاص
- ۳۱۹..... فاطمه علیها السلام خود، پدرش و همسرش را معرفی می‌کند
- ۳۲۰..... پیامبر صلی الله علیه و آله به وظیفه خود عمل کرد
- ۳۲۲..... دلیل عمل نکردن مسلمانان به قرآن
- ۳۲۳..... ارث نبردن فاطمه علیها السلام، پیروی از حکم جاهلیت
- ۳۲۹..... قیامت، موعد ملاقات ظالم و مظلوم
- ۳۳۱..... هشدار به انصار
- ۳۳۴..... پاسخ ابوبکر
- ۳۴۰..... علی علیه السلام در انتظار بازگشت فاطمه علیها السلام
- ۳۶۰..... فهرست منابع

پیشگفتار

جریان سقیفه آغاز انحرافی بزرگ در امت اسلامی بود. بیماری سخت پیامبر ﷺ در واپسین روزهای عمر مبارکشان و زمان رحلت ایشان که بسیاری از یاران و اصحاب خاص حضرت و مردم را ماتم زده کرد، فرصت مناسبی بود تا عده‌ای فضای به وجود آمده را غنیمت شمردند و حاکمیت سیاسی اسلام را در خلاف مسیری که رسول خاتم ﷺ مشخص کرده بود، قرار دهند؛ کودتایی که در سقیفه رخ داد، برای بسیاری از مسلمانان غیرمنتظره بود. اصحاب سقیفه خود نیز نگران پیامدهای ناگوار آن بودند؛ به طوری که منابع اهل سنت نیز این سخن را نقل کرده‌اند که عمر بن خطاب

جریان سقیفه را لغزشی آشکار می‌خواند^۱ که هر کس از این پس چنین فکری را در سر پروراند، باید کشته شود. این انحراف، پس از مدت‌ها به دست معاویه تکمیل شد و به گفته ابن رشد اندلسی به بزرگ‌ترین انحراف در اسلام، یعنی تبدیل حاکمیت اسلامی از خلافت به پادشاهی و حکومت وراثتی انجامید. حاکمانی که یکی پس از دیگری روی کار آمدند، جز عنوان «خلیفه مسلمین» هیچ دغدغه‌خاطری درباره آنچه پیامبر ﷺ آورده بود، نداشتند. بررسی اجمالی حاکمان بنی‌امیه و بنی‌عباس نشان می‌دهد که تلقی آنان از حاکمیت اسلامی این بود که با نام جانشین رسول خدا ﷺ بر گرده مردم سوار شدند و به فکر مطامع شخصی و قومی خود بودند. غفلت از رسالت جهانی پیامبر ﷺ و پیام قرآن که بدعا کشاند که خلافت افراد شراب‌خوار و ستمگر به عنوان جانشین رسول خدا ﷺ پذیرفته شد. ابن حجر در *صواعق‌المحرقة* می‌نویسد: «گرچه در کفر یزید بن معاویه در میان اهل سنت اختلاف وجود دارد، اما مشهور این است که او کافر است؛ زیرا وقتی سر حسین بن علی را نزد او بردند، انکاری خواند که نشان از کفر او دارد»^۲. پذیرش ریاست چنین افرادی به خلافت مسلمانان، رفته‌رفته امری مسلم تلقی شد و متأسفانه از سوی علمای اهل تسنن در قالب نظریه سیاسی اسلامی ارائه شد. ابوبکر باقلانی نمونه‌ای از این گروه و به اصطلاح مشی از خروار است. او در کتاب *التمهید خود* می‌نویسد: «اگر امام مسلمانان فاسق شود، به مردم ظلم و ستم کند، حرمت

۱. بخاری؛ صحیح بخاری؛ ج ۴، ص ۵۸۵ - ۵۸۷. احمد بن حنبل؛ مسند احمد؛ ج ۱، ص ۹۰. نورالدین حلبی

شافعی؛ السیره الحلبیه؛ ج ۳، ص ۵۰۹. ابن حجر عسقلانی؛ الصواعق‌المحرقة؛ ج ۱، ص ۳۱.

۲. ابن حجر عسقلانی؛ الصواعق‌المحرقة؛ ج ۲، ص ۶۳۰.

نفوس محترم را نگه ندارد، حقوق مردم را پایمال و حدود و احکام خدا را تعطیل کند، نمی‌توان بر ضد او قیام کرد؛ چرا که او همچنان خلیفهٔ مسلمین است.^۱ قندوزی حنفی در توضیح این سخن پیامبر ﷺ که فرمود: «امامان پس از من، دوازده نفرند»، می‌گوید: «معلوم می‌شود که این دوازده نفر از اهل بیت او هستند؛ زیرا چگونه می‌توان بنی‌امیه را جانشین رسول خدا ﷺ نامید؛ در حالی که ستمگر بودند؟»^۲ متأسفانه گروهی از اصحاب پیامبر اسلام ﷺ گرفتار خواسته‌های دنیوی شدند و عهد خود با رسول خدا ﷺ را فراموش کردند، عده‌ای دیگر سکوت اختیار کردند، برخی مانند ابوذر، حجر بن عدی، ابن مسعود و ... مورد حشم و آزار و اذیت قرار گرفتند و تعدادی دیگر تبعید یا به شکل‌های گوناگون از جامعهٔ مردم حذف شدند و اگر اعتراض و مبارزه و شهادت‌طلبی گروهی، به‌ویژه خاندان پیامبر ﷺ، بی‌تردید از اسلام نه اسمی می‌ماند و نه رسمی.

انحرافی که در سقیفه پدید آمد، در بطن خود، انحراف بی‌دیگری را به دنبال داشت. آنان پس از به‌دست گرفتن حکومت، از یک‌سو باید علی و فاطمه و پیروان آنها را منزوی می‌کردند تا صدای اعتراضی بلند نشود و از سوی دیگر برای تأمین نیازهای مالی و اقتصادی دولت نوپای خود به فکر منابع مالی بودند. یکی از مهم‌ترین جاهایی که منابع مالی آنان را تأمین می‌کرد، درآمدهای هنگفت فدک و مناطق مربوط به آن و منطقهٔ خیبر بود که بخش بزرگی از آن در اختیار فرزند رسول

۱. ابوبکر باقلانی؛ التمهید؛ ص ۴۷۸.

۲. سلیمان بن ابراهیم قندوزی حنفی؛ ینابیع المودة لدوی القری؛ ج ۳، ص ۲۹۲.

خدا ﷻ بود. فاطمه زهرا ﷺ در خط مقدم این مبارزه، از یک‌سو به انحرافی که در موضوع خلافت و جانشینی پیامبر ﷺ به وجود آمده بود، به شدت اعتراض داشت و از سوی دیگر در برابر فتنه دوم آنان، یعنی تصاحب منابع مالی مقاومت می‌کرد. بنابراین جریان فدک تنها ادعای فاطمه ﷺ برای تصاحب مشتی خاک نبود، بلکه نماد مبارزه برای دفاع از حریم ولایت و سند مظلومیت و حقانیت فرزندان پیامبر ﷺ بود. مخالفان حضرت در جریان فدک، نیک می‌دانستند که تصاحب فدک در ادامه غضب حاکمیت و برای تأمین نیازهای مالی است؛ از این رو از هیچ کوششی برای مبارزه با فاطمه ﷺ فروگذار نکردند. فاطمه ﷺ در دفاع از حقوق مسلم خود برای اثبات اینکه فدک نحله و بخشش پیامبر خدا ﷺ به اوست، استدلال‌هایی حکیمانه اقامه کرد و نیز در اثبات اینکه فدک ارثی است که از پدر به او می‌رسد، جدال احسن نمود؛ ولی هیچ پاسخ قانع‌کننده‌ای دریافت نکرد. چنگ زدن به دامن جعلی و ساختگی که تنها از سوی ابوبکر ادعا شد، نه تنها با قرآن و سنت نبوی مخالف بود، بلکه هیچ پشتوانه عرفی و مردمی نیز نداشت. دختر پیامبر ﷺ با سخنان مستدل و منطقی خود در این باره، ابوبکر و همفکران او را به چالش جدی انداخت و جریان فدک را به شاهد و مصداق روشنی از جور و ستم به خاندان رسالت و رسوایی تاریخی برای غاصبان حقوق عترت تبدیل کرد. بسیاری از نویسندگان و بزرگان اهل سنت نیز به نادرستی برخورد آنان با فاطمه ﷺ در جریان فدک اعتراف کرده‌اند. جریانی که در آن، دل فاطمه ﷺ را به درد آوردند؛ همان فاطمه‌ای که رسول خدا ﷺ خشم و ناراحتی او را خشم و ناراحتی خدا و پیامبر ﷺ می‌دانست. جریان فدک، نماد دفاع صدیقه کبری ﷺ از ولایت امیرمؤمنان ﷺ بود. فاطمه ﷺ در این راه تا جایی که ولی و امام او مصلحت می‌دانست، مبارزه کرد و

هرگز از اصول اساسی خود که از پیامبر ﷺ آموخته بود، کوتاه نیامد. غاصبان کنار را به جایی رساندند که به خانه او هجوم آوردند؛ خانه‌ای که پیامبر خدا ﷺ تنها تا چند روز پیش از آن، به هنگام رفتن برای نماز صبح، بر در آن خانه می‌ایستاد، دستان مبارک خود را بر دو سوی چارچوب آن تکیه می‌داد و با صدای بلند می‌فرمود: «السلام علیکم اهل البیت و رحمة الله و برکاته، الصلاة رحمکم الله»، سپس آیه تطهیر ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ را تلاوت می‌کرد و آن گاه می‌فرمود: «انا حوب لمن حاربتکم، انا سلم لمن سالمتم». غصب فدک، جز انحرافی بزرگ که گروهی بر آن اجماع و تصمیم‌گیری کرده بودند، چیز دیگری نبود؛ انحرافی که سرنوشت اسلام را دگرگون کرد و سال‌ها پس از آن میوه‌های تلخی به بار آورد. چیزی که فاطمه زهرا ﷺ در خطبه فدکیه به آن اشاره کرد و فرمود که سرهای منافقان، پس از رحلت رسول خدا ﷺ از لانه بیرون آمد تا آنچه را که نمی‌توانستند در روزگار حیات پیامبر ﷺ عملی کنند، در فرصتی که در روزهای رحلت حضرت و مصیبت از دست‌دادن ایشان فراهم شده، عملی کنند.

ادعای فاطمه ﷺ در اینکه فدک به ارث به او می‌رسد، نه تنها مورد تأیید آیات

۱. عبدالرحمن سیوطی؛ الدر المنثور فی تفسیر المأثور؛ ج ۵، ص ۱۹۹. منابع گوناگونی از اهل تسنن این جریان را نقل کرده‌اند: ابن منذر، ابن ابی حاتم از عروه، ابن مردویه، ابن عساکر از ابی سعید خدری، ابوعبید و سعید بن منصور، ابن منذر و طبرانی، ابونعیم، بیهقی به سند صحیح از عبدالله بن سلام از رسول خدا ﷺ نقل کرده‌اند، همچنین ابن ابی شیبۀ، احمد، ترمذی، ابن جریر، طبرانی، ابن منذر، حاکم و ابن مردویه از انس از رسول خدا ﷺ نقل کرده‌اند و مسلم در صحیح خود از زید بن ارقم از رسول خدا ﷺ، و ترمذی و طبرانی و ابن مردویه و ابونعیم و بیهقی از ابن عباس و او از رسول خدا ﷺ نقل کرده‌اند.

صریح بود، بلکه شخصیت‌های بزرگ جامعه، مانند عباس نیز آن را پذیرفته بودند. عباس با ادعای ارث، فاطمه علیها السلام را تنها نگذاشت و درواقع به ابوبکر نشان داد که حق با دخت رسول خدا صلی الله علیه و آله است و او نیز این ادعای ابوبکر را که پیامبران ارث نمی‌گذارند، نمی‌پذیرد. فاطمه علیها السلام گرچه از حق مسلم خود محروم شد، اما او دست‌پرورده پدر و پیرو همسرش و بزرگ‌شده در دامن وحی بود؛ ازاین‌رو خوب می‌دانست که آفتاب عالم تاب اسلام برای اینکه عالم گیر شود، تلاش‌های بسیار و رنج‌های فراوان می‌خواهد. باید ابرهای ساه و تیره و تار را که در این مسیر قرار دارند، زدود و اینک نوبت اوست که با دستان مصمم و پیامبرگونه‌اش پرده‌های نفاق و دوری و ابرهای شک و تردید را کنار بزند و در پادشاه دین و آیینی که پدرش در راه آن رنج‌ها دیده، جان‌فشانی کند و فردا و فرداها مسیر او و فرزندانش نیز در این راه باید از همه هستی خود بگذرند. فاطمه علیها السلام نیک می‌دانست که این آغاز رسالت او و فرزندان اوست؛ کسانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله تنها آنان را زیر عبای ولایت و پیرایه اسلام گرد آورد و نشان داد که تنها تجلی اسلام راستین پس از او، در این افراد خواهد بود. ازاین‌رو حضرت دخترش را پاره دل خود و نور درخشان و بیم‌دهنده معرفی کرد و خدایش نیز او را کوثر و خیر کثیر، لیلۀ مبارکه و ... نامید.

فاطمه علیها السلام در خطبۀ فدکیه نیز نشان داد که روح و جان اسلام را به‌خوبی دریافته و در اندیشۀ گسترش حقیقت اسلام در سراسر دنیا است؛ راه را از بیراهه و حق را از باطل و فضیلت را از رذیلت به‌خوبی می‌شناسد؛ باید اسلام را در پرتو تبیین او دریافت و راه مستقیم را در اندیشۀ او دید. او برای امیرمؤمنان علیه السلام یاری وفادار و همراهی شجاع و باصلابت و پیروی حقیقی است. آن دو به سفارش پیامبر خدا صلی الله علیه و آله

راه بردباری و صبر پیش گرفتند تا آیین رسول الله ﷺ بیش از این آسیب نبیند و خود با حضور در جامعه، فرزندان و پیروان خود را برای دفاع از اسلام و معرفی چهره واقعی آن و مبارزه با مظاهر ظلم و ستم و انحراف آماده کردند.

بررسی جریان فدک، تنها نقل تاریخ نیست؛ بلکه واکاوی مسائلی است که پرده از حقایق بسیاری بر می‌دارد؛ از این رو تحقیق و پژوهش و تحلیل این موضوع و مباحث مربوط به آن باید همواره مورد توجه دانشمندان و پژوهشگران اسلام قرار بگیرد و به آثار نوشته شده‌ای که تاکنون پدید آمده، بسنده نشود. در این راستا و در چند سال اخیر، در ایام ماه مبارک رمضان، از محضر مبارک استاد بزرگوار و فقیه وارسته، حضرت آیت الله العظمی ملاکوتی درخواست کردیم پس از افطار - چنان که نزد بسیاری از فقهای نجف و قم مرسوم است - درسی را برای علاقه‌مندان آغاز کنند. ایشان با سعه صدر و بزرگواری این پیشنهاد را پذیرفتند و خودشان موضوع فدک را برگزیدند. این انتخاب، بسیار شایسته و مبارک بود؛ باینکه در طول ماه مبارک از افاضات ایشان بهرمند می‌شدیم و کام تشنگان معارف علوی و فاطمی سیراب می‌شد. این جلسات در سال بعد نیز ادامه یافت و نگارنده که افاضات معظم له را یادداشت می‌کرد، پیشنهاد گردآوری، تنظیم و تنقیح مطالب و سخنان ایشان را مطرح کرد تا این معارف در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد؛ از این رو با موافقت معظم له کار گردآوری و بررسی یادداشت‌ها و بازنویسی و تبدیل حالت گفتاری به نوشتاری آنها آغاز شد. در این راستا افزون بر تنقیح و تبویب مطالب استاد، به ویرایش علمی و مستندسازی آنها و در بسیاری موارد، به تکمیل تحقیق یا افزودن پژوهش جدید اقدام شد. چرا که در مواردی برخی از یادداشت‌های معظم له به دست

نیامد و از سوی دیگر بررسی همه‌جانبه موضوع برای تکمیل کار، امری اجتناب‌ناپذیر بود. از این رو بخش فراوانی از این تحقیق، پژوهش‌هایی است که نگارنده انجام داده و ضرورتی برای جداسازی آن دیده نشد. امیدواریم در فرصت‌های بعدی بتوانیم در محضر استاد به غنی‌سازی برخی از مطالب و به‌ویژه بخش مربوط به شرح خطبه فدکیه - که فرصت شرح همه خطبه از سوی استاد فراهم نشد - به دست آید و اثری جامع‌تر از این در دسترس علاقه‌مندان قرار گیرد. این اثر در دو بخش تنظیم شده است؛ در بخش نخست، جریان فدک با نگرش و سیر تطور تاریخی بحث شده و در بخش دوم، فقراتی از خطبه فدکیه شرح داده شده است. در پایان از میثاق‌های مسئول دفتر معظم له حجت الاسلام والمسلمین میرزا علی اکبر عبدالله زاده تشکر و درود می‌کنم و از خداوند متعال خواهانم همه ما را مشمول عنایت خود و شفاعت فاطمه زهرا قرار دهد.

قم، ابوالحسن خناری، جمادی‌الاولی ۱۴۳۵.